

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

ZENDING OP WERELDMAAT 111 (slot)

In het eerste artikel gaven we een overzicht van de visie van missioloog David J. Bosch op de veranderingen in kerk en wereld. Daarbij hoort ook een andere visie op zending en de praktijk van zending. Vorige week ontdekten we hoe meeslepend Dositief Bosch is in o.a. zijn kritiek op de Verlichting, de plaats van de kerk in zending en wereld, aandacht voor contextualisatie en zijn pleidooi voor gezamenlijk optreden. We noemden Bosch echter ook aangrijpend negatief, omdat hij toch de echte problematiek niet voldoende schriftuurlijk gepeild heeft. Het accepteren van een z.g. paradigma-verschuiving, zie 2.1, zal gaan werken als een breekijzer in de bijbelse zendingsvisie. We noteerden in 2.2 dat concreet in Bosch' zendingsdefinitie die positief het belang van de wereld zoekt, maar geen scheiding van de mensheid vanwege geloof teweeg zal brengen. In dit laatste artikel

bespreken we eerst nog enkele bezwaren.

Tot slot proberen we de balans op te maken ten behoeve van de gereformeerde zending.

2.3. Ombuiging van de Apostolische Geloofsbelijdenis

Aan het eind van zijn boek formuleert Bosch zijn visie nog eens kort maar krachtig in een toepassing van de Apostolische Geloofsbelijdenis op de zending. Van de geboorte van Christus tot en met de wederkomst.' Op zich is het toe te juichen wanneer deze belijdenis functioneert in het nadenken over zending. Alleen, het is wel opvallend dat Bosch zich beperkt tot de artikelen over Christus. Over God de Schepper én over het werk van de Geest in de gave van het geloof, de kerkvergadering, de beleving van vergeving der zonden en de verwachting van de toekomstige opstanding van het vlees wordt niet gesproken.

Verlossing zonder zondeval?

Op zo'n manier zet Bosch zijn denken over de zending te laat in.² Omdat Bosch niet bij de schepping begint, krijgt ook de historische zondeval bij hem geen aandacht. De komst van Christus krijgt daarom iets ongrijpbaars.

HOOFDARTIKEL

Zending op wereldmaat 111 (slot)

C.J. Haak

UIT DE SCHRIFT

Succesvolle evangelisatie...

G.J. van Enk

KERKELIJK LEVEN

Bij de eigen tijd

B. Luiten

DRIESTARREN

M. te Velde

BOEKBESPREKING

Daar vraag je wat!

Ohmann: levendig en sprekend

Bijbellezen, maar hoe?

Een zwak hart

PERSSCHOUW

G.J. van Middelkoop

JIT DE KERKEN

Bethlehem staat niet in het teken van de verzoening van onze zonden (waarom Christus méns moest worden, HC Zo. 5-6, 14-16), maar in het teken van het mede-lijden. Bethlehem wordt een bewijs van Gods blijvende bemoeienis met deze wereld. Vooral met de armen en onderdrukten. Zij mogen uit de incarnatie van Gods Zoon hoop putten, terwijl de kerk verplicht is diezelfde 'incarnatie' toe te passen: gaan staan aan de kant van de lijdenden.

Christus' komst is dus minder uniek dan wij altijd dachten. We moeten Hem volgen in een 'geïncarneerde zending'. Net zo echt en concreet God representeren als Christus in zijn leven deed. Zo ver gaan in zelf-opoffering en ontlediging als God in Christus deed. Juist dat ingaan in de concrete werkelijkheid van deze verscheurde wereld, dát brengt verzoening.³ Begrijpelijk dat dan het heil een universalistische kleur krijgt. Mét dat Christus op aarde kwam brak de verzoening voor 'de' wereld aan. Of mensen daar nu aan willen of niet, in Christus werkte God al aan hún verzoening. De kerk is verplicht dat in déze wereld, nú te realiseren. De vraag naar geloof in Christus tot redding van de toorn van God bleef buiten de horizon.

Verlossing zonder verzoening?

Daarom krijgt verderop ook het sterven van Christus aan het kruis een andere betekenis. Het is niet langer de door God gewilde en door Christus opzettelijk gekozen gang naar Golgotha. Nee, het wordt een teken van identificatie met de verdrukten onder religieuze machthebbers. Nergens wordt uiteen gezet waarom Christus zich tégen het Sanhedrin moest keren. Dat was niet vanwege hun 'con-

ventionele' denken, maar vanwege hun afwijking van Mozes en de Schriften. Ze hadden de ware bedoeling van het evangelie in het OT weggedrukt achter hún exegese en religieuze activiteit. Bosch spreekt nog wel beknopt over het 'vervangen van de tempel' door het kruis. Maar dat zoiets alleen kon door het ene offer als verzoening door voldoening is spoorloos verdwenen.

Opstanding als nieuwe orde van de eeuwigheid

In de opstandingsleer voegt Bosch nadrukkelijk een Grieks-Orthodox moment in. Christus is de eerste vrucht, het begin van het 'leven zonder corruptie'. In Hem triomfeert God over de de vijand, waardoor het hele leven vergoddelijkt wordt (theosis). Voordat Gods beloften werkelijkheid worden in de geschiedenis zijn ze al werkelijk in Christus. Eeuwigheid kwam de tijd binnen en leven overwon de dood. In de hemelvaart breekt dan de toekomst al aan, doordat Christus' regering niet beperkt wordt tot de kerk, maar de hele wereld als schouwplaats van Gods activiteit. Het roept om een nieuwe levens-orde als tegenwicht tegen destructieve machten.

Hier wreekt zich de visie van Cullmann, de promotor van Bosch, op het Koninkrijk van God als 'reeds wel' en tegelijkertijd toch 'nog niet' gekomen. Bosch verdedigt het in filosofische termen als een inbreuk van de 'eschatologie' in het heden. Daarmee wordt het centrum van het Koninkrijk van God verschoven ván de kerk náár de wereld. En dat nog wel in een hoopvolle verwachting op overwinning in de tegenwoordige tijd, die door de bijbel niet geleerd wordt.

In feite onttrekt Bosch zich daarmee juist aan de werkelijke geschiedenis van wereld én kerk. Ook al wil hij met een dienende kerk niet terecht komen in dopers en perfectionistisch vaarwater, met de leuze van een nieuwe wereldorde past zijn leer naadloos in de volgende stap van een bevrijdingstheologie. Daarmee komt toch weer het Koninkrijk van God binnen handbereik, maakbaar, door de gezamenlijke inspanning van goedwillende mensen. Voor de kerk blijft alleen de voorhoede-rol, ten bate van de wereld. De betekenis van de historische opstanding van Christus en zijn actueel Hoofd-zijn van de kerk zijn daarmee in afgeplat tot louter wereldse kaders.

Pinksteren en wederkomst als universele toekomst voor alle volken

Pinksteren geeft vrijmoedigheid aan de kerk om een integraal deel van de maatschappij te zijn, in het delen van haar rijkdom met de armen, met name in de viering van de 'eucharistie'. De geschiedenis van nu is niet langer 'leeg', maar gevuld met Gods toekomst. Uitgerekend in de zending erkent de kerk haar voorlopigheid. Door de hoopvolle verwachting voorkomt ze haar eigen ondergang, maar levert ze de kracht in de mensen-wereld die de vernieuwing en gemeenschap van alle volken gediend wordt.

Wat opvalt is de brede werking van de Geest in de maatschappij zonder dat zoiets tot belijdenis van Christus

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE, DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

moet voeren. Dat de Geest en het geloof niet ieder gegeven wordt, én dat de Geest zélf scheiding maakt tussen trouwe en ontrouwe kerk, Hand 2!, komt niet in beeld. Evenmin horen we iets van de werkelijke wederkomst aan het eind van deze tijd, om dán de levenden en doden te oordelen. Bij Bosch is een scheiding dán onmogelijk, omdat álle volken profeteren van de dienst van de kerk.

Door de invoering van een reeds aanwezige 'eschatologie' wordt principieel de leer van de 'laatste dingen' op losse schroeven gezet. Bosch hekelt terecht de gedachte dat deze wereld slechts een wachtkamer voor de eeuwigheid zou zijn. Echter, zijn oplossing stuurt niet alleen gelovige mensen de wachtkamer uit, maar breekt de wachtkamer zelf af. Bij zoveel optimisme en **krachtsontplooiing** van de kerk is geen plaats meer voor een definitief nieuw en afdoend ingrijpen van God in onze geschiedenis. Bosch ontleent zijn enthousiasme en slagkracht eerder aan een Duizendjarig Rijk-idee dan aan het Apostolicum. Opnieuw blijken de grenzen tussen kerk en wereld zo vervaagd, dat een gezonde missiologie in de kiem gesmoord wordt.

2.4. Creatieve spanning als nooduitgang voor zondebeprij

Nu zal Bosch de eerste zijn om te erkennen dat hij niet alle eindjes van zijn visie sluitend kan **krijgen**. Elke keer wanneer hij te ver doorschiet in al te vrijzinnige opvattingen corrigeert hij zichzelf. Met een beroep op een 'creatieve spanning' wil hij dan óók weer de meer behoudende en kritische visie vasthouden. Zo blijft hij voor eigen gevoel in een goede balans. In iedere **kritiek** op de kerk zat en zit wel iets goeds, waar de kerk haar winst mee kan doen. Hij balanceert dan liever op het scherp van de snee tussen 'oecumenisch' en 'evangelical'. Zozeer zelfs dat hij de bijnaam 'missioloog van de creatieve spanning' heeft gekregen.

Nu was Bosch ongetwijfeld een minzaam en sympathiek iemand, die verzoenend tussenbeide kon treden bij veel conflicten. Aan de andere kant kun je daarin ook zover gaan, dat beide partijen mét hun tegenstrijdigheden ook maar onverzoend naast elkaar moeten kunnen leven en opereren. Volgens Bosch moeten inzichten van sectariërs en dwaalleraars uit vroeger en later tijden niet onder censuur komen, maar juist ingebed in het totaal van de kerk. Alles moet in een creatieve spanning met elkaar kunnen optrekken. Bosch kiest niet.

Daarmee kiest hij natuurlijk wel. Tégen de leer van de kerk, zoals die verdiept en vernieuwd te voorschijn kwam uit veel kerkstrijd. Bosch weet veel destructieve krachten op te noemen, maar verzwijgt de reële macht van de zonde en duivel in dwalingen en **sectarisch** optreden. Toen móest de kerk positie kiezen tégen het ongeloof in de kerk zélf, **terwille** van haar voortbestaan. Ook dát was zendingswerk!

Het gemak waarmee Bosch een samengaan bepleit van Protestant, Rooms-Katholiek en Grieks-Katholiek, maar

ook de Pinksterbeweging en de charismatische groeperingen, toont aan dat hij met zijn 'creatieve spanning' zichzelf een **ruimere** maat toedenkt dan de bijbel hem toestaat. Daarmee wordt ook duidelijk dat Bosch meet met de maat van de wereld zelf. Vanuit de problematiek en de behoeften zoals die zich in de wereld inderdaad manifesteren bouwt hij met optimistisch elan en warme bewogenheid zijn nieuwe zendingsleer op. Wie een keer de ware **ernst** van de zonde en ongeloof buiten spel heeft gezet, heeft al of niet met 'creatieve spanning' een utopie opgeroepen die niet meer stuk kan.

2.5. Conclusie

Ik ben me bewust dat een pil van een boek als dit niet in al z'n facetten aan de orde is gekomen. Dat neemt niet weg dat de hoofdlijn wel duidelijk is.

We moesten in een eerdere reeks constateren dat de bijbelse fundering voor de missiologie van Bosch ver te zoeken was. Dat werd veroorzaakt door het onbekommerd gebruikmaken en verdedigen van de **historisch-kritische** methode van bijbeluitleg. We noemden die opvatting de doodssteek voor de missiologie.

2. Nu we óók de uitwerking van zijn opvattingen hebben gezien, zijn we des te meer overtuigd van het absolute tekort van Bosch. Zijn hele denken wordt beheerst door een humanistische analyse van de problemen van deze wereld. Zending wordt dan de plicht van de kerk om de wereld boven water te houden. Prediking van zonde, oordeel, bekering tot Christus komen niet aan de orde of worden ondergeschoven. Oproep tot consequente vergadering van de **Christ-gelovigen**, inclusief het hooghouden van de leer van de waarheid en de herderlijke toepassing van de kerkelijke tucht tot genezing van velen ontbreken niet alleen, ze zijn niet meer nodig. De éne wereld, de éne mensheid is immers het nieuwe **zendingsdoel**!?

De zending komt in dienst van een humanistische greep op de mensheid die zich van Gods roep tot inkeer fundamenteel niet meer laat gezeggen. Zending op wereldmaat. Bij alle diensten die de kerk te ver-

*Wegens vakantie
zal De Reformatie
twee weken
niet verschijnen*

Nummer 42 zal D.V. verschijnen
op 6 augustus 1994.

richten heeft, is dít wel de slechtste dienst die de kerk de wereld kan bieden.

3. Balans ten behoeve van de gereformeerde zending

Ondanks de negatieve conclusies en de opkomende zorg over de tendens van een zendingsleer als van Bosch kunnen we niet ongemerkt aan hem voorbijgaan. Hij is ingesprongen op de wereldwijd gevoelde problematiek rond zending. Ik wil voorzichtig toch vijf punten noemen die we als evaluatie mee kunnen nemen in onze eigen bezinning over de toekomst van de zending.

3.1. De reikwijdte van de zending

De huidige veranderingen dringen ook óns om na te gaan wát we eigenlijk bedoelen met 'zending' en tot hoever die taak dan gaat. Dat de zending de hele kerk aangaat is in gereformeerde kringen geen nieuws. Juist de verbinding van Woord, kerk, ambt en sacramenten heeft de zending dichtbij de verantwoordelijkheid van de kerk en kerkeraad gehouden. Het ging er in het verleden altijd om dat het evangelie gepreikt zou worden *met het oog op bekering en kerkplanting*. Mensen moeten voor God geplaatst worden en gehoorzaam buigen voor zijn evangelie om behouden te worden. Maar ook om te blijven bij dat behoud, te leven uit dankbaarheid en zelf ook uit te zijn op behoud.

Blijvend kerk-centrisch

Die elementen mogen we in geen geval prijsgeven. In de zendingspraktijk heeft deze visie geleid tot een strakke formulering van kerkplanting en afbouw van zendingswerkzaamheden. Uiteraard, wanneer mensen tot geloof komen, zullen ze ook bij elkaar komen om als gemeenschap voor God te leven. Rondom preek, onderwijs, sacramenten en tucht. Deze opvatting wordt wel 'kerk-centrisch' genoemd. Alle aandacht ligt op de totstandkoming van de kerk. Wanneer dan die 'jonge' kerk haar eigen ambtsdragers heeft, zichzelf kan redden, zelf de tucht kan bedienen en ook nog zelf zendingswerk ter hand neemt, dán kan de (oorspronkelijke) zending vertrekken. De verantwoordelijkheid wordt overgedragen ván de (buitenlandse) 'zendende kerk' náár de (nationale) kerk.

Deze visie moet wel worden aangevuld. Het is vooral Voetius geweest die vanuit beduchtheid voor overheersing van de 'zendende kerk' over de 'jonge kerk' veel nadruk legde op het récht van de jonge kerk zichzelf te ontwikkelen. Hij stelde bijv. ook dat zo'n jonge kerk het recht moest hebben om zelf te beslissen over kerkverbandelijke relaties. Zelfs zo zeer dat ze zou kunnen besluiten géén relaties aan te gaan met de (vroegere) 'zendende' kerk en háár zusterkerken.

Kerk-verband als zendingswerk

Op zich was Voetius hierin zijn tijd ver vooruit en zijn waarschuwing tegen overheersing was ter zake. Echter,

hij dacht teveel vanuit een polariserende positie. Daarom sprak hij van planting van nieuwe kerken, anders dan Calvijn bijv. die meer de nadruk legde op de uitbreiding van de éne, apostolische kerk. Die laatste opvatting brengt veel meer de eenheid van de kerk tot uitdrukking. Daarmee wordt natuurlijk de plaatselijke vormgeving van het kerkelijk leven (historische, cultureel) niet uitgesloten.

Dat houdt dus in dat de 'zendende' kerk óók de totstandkoming van het kerkverband tot haar taak moet rekenen. Net zo min als hier een kerk in haar eentje kerk zal mogen zijn, mag dat in andere landen. Kerkplanting mag niet versmald worden tot het bevestigen van locale ambtsdragers. Er moet ook bij de nationale kerken doelbewust gestreefd worden om gezamenlijk kerk te zijn, elkaar te helpen met bijv. de theologische opleiding, liturgie, belijdenis, sacraments- en tuchtbediening, houding tegenover overheid en maatschappij, enzovoorts.

Daarin heeft de 'zendende' kerk ook haar verantwoordelijkheid, zonder uiteraard de Nederlandse structuren over te planten. Anders dan vele zendingsgenootschappen die alleen maar gericht waren op de nog niet geopende gebieden en dus altijd haast hadden om weg te komen, kan kerkelijke zending juist in déze opbouwphase zoveel betekenen. De zusterkerken látén elkaar niet los. Ze denken niet vanuit een polariteit, maar vanuit gezamenlijkheid, kerkelijke eenheid, waarin elk zijn/haar verantwoordelijkheid tot uitdrukking kan brengen. Zij moeten elkaar vasthouden in de ruimte van de verlossing om alles te kunnen onderhouden wat Christus geleerd heeft.

Bekendmaking van het recht van God op zijn wereld

Met kerkstichting en -verband houdt zending niet op. Het blijft de voortdurende taak van alle kerken om de wereld in nood terug te roepen naar God. Daarin verschilt gereformeerde zending fundamenteel van Bosch. Hij gaat heel diep in op die nood en wil daaruit verlossen. Omdat hij de nood echter niet peilt als afval, verzet en rebellie tegen God, waarin God ook straffend en toornend kan optreden, blijven zijn oplossingen binnen de maat van deze wereld. Gereformeerde zending wil meten met de maat van Gods Woord.

Dat betekent bijv. dat óók het recht van God op de dienst van alle mensen verkondigd moet worden. Het is een concreet ingaan op de échte schuldvraag van de nood van de wereld. Ook al stellen we slachtoffers van natuurrampen of armen niet persoonlijk verantwoordelijk voor de ellende die hen wel en ons niet treft, toch moet in die diepe ellende gesproken worden over de zonde die alle mensen raakt. De échte diepte van de nood moet worden verkondigd, om daarmee de maskers van schijnoplossingen aan te klagen.

Zending zal zich daarom altijd keren tegen de niet-christelijke godsdiensten, maar evenzeer tegen de ideologieën die mensen met een aardse hemel het bos insturen. Op die

manier zullen kerken in alle landen telkens weer, actueel en adequaat, mensen oproepen om met beide benen in de werkelijkheid van Góds wereld te staan. Dát is het **kruis**, waar niemand omheen kan. Teken van de **ernst** van Gods toom, bewijs van onverdiende liefde tot behoud.

Verheerlijking van de goddelijke genade

Dan komen we opnieuw dichtbij een aloud gereformeerd zendingsdoel: de verheerlijking van de goddelijke genade. Velen herinneren zich deze doelstelling van Voetius kortweg als de 'eer van God'. Terecht. Maar juist het element van 'genade' is kenmerkend! Gereformeerde zending is pas tevreden als ménsen belijden dat ze van **gená**-de leven. Dát is uniek in de wereld. Overal proberen mensen zélf hun heil te verdienen of te realiseren. Alleen door Christus ontvángt men het.

Dát geeft ook zekerheid, rust en vertrouwen. Wie van eigen inspanning is verlost, **díe** gaat zingen, roemen en prijzen in de God van Jezus Christus. Zo'n leven wordt een dank-offer aan God vanwege zijn genade. Dán is de cirkel rond: God ontvangt alle eer en de mens is opnieuw méns, kind en beeld van God. Zending is kerk-centrisch omdat ze als kerk ín de wereld op Góð gericht leeft en met haar totale zijn de wereld oproept om haar hierin te volgen.

3.2. Aard van de verkondiging

Hóe moet de zending dan Gods Woord verkondigen? Dat zal altijd gericht moeten zijn op die genade die God in Christus bewezen heeft. Als de kerk in de nood van de wereld gaat optreden zónder dit kader, verliest ze haar roeping en haar recht. Dán is ze niet meer dan één van de vele respectabele hulporganisaties die de wereld telt. We mogen echt wel dankbaar zijn voor goede overheden, voor veel bewogen humanitaire inzet en respect voor de opoffering van dokters, verpleegsters, reddingsbrigades en vredessoldaten. Maar dat betekent nog geen prediking tot behoud in Christus.

Christus voorop

Daarom zal de prediking van Christus voorop moeten gaan in alle zendingswerk. Mensen moeten kunnen zien, verstaan, meemaken, aanvoelen, ervaren enzovoorts wie Christus is. Ze moeten het kunnen zien aan de kerk, de kerkmensen, de uitgezondenen. Ze mogen navragen waarom we dit doen en dat nalaten, dit zeggen en het andere niet **wíllen** noemen. Dat houdt in dat verkondiging realistisch moet zijn, in moet gaan op de problemen waar mensen van wakker liggen.

Maar 'ingaan op' is totaal iets anders dan 'opgaan in'. De verkondiging zal altijd vanuit de start in de leefwereld van de mensen vragen om mee te gaan naar de leefwereld van de Schrift, naar de realiteit van God. Dan wordt verkondiging wel gedragen door de liefde, maar wordt niet 'lievig'. Zoals een goede dokter zijn patiënt niet naar de mond praat, maar soms stevig aanpakt, zo moet ook de prediker het verschil weten tussen klachten en werkelijke

nood. Vaak zal hij ook moeten doorpakken. Door zijn optreden moet Christus present worden in het leven van de ander. Met woord en daad.

Op maat van God, in Christus' spoor

De verkondiging komt dan ook altijd als een geur ten leven en een doodslucht ten dode (2 Kor 2 : 14-17). Juist omdat Góð binnenkomt in het leven van een ander, komt er duidelijkheid. We mogen niet alleen de positieve resultaten tellen, ook al verlangen we daar het meest naar. Ook de negatieve uitwerking is gevolg van de prediking. Wij bepalen niet het 'succes', maar we buigen voor de weg die God wijst én voor deuren die Hij dicht doet, of dicht laat.

Dat moet ook het stempel zijn van onze dáden in de zending. Barmhartigheid en hulpverlening staat alleen in dienst van de zending als ze als zodanig herkenbaar zijn. Wanneer daarin ook nadrukkelijk Christus zelf gebracht wordt. Dat **kán** niet zonder woorden, omdat ook de beste daad voor meer uitleg vatbaar is. Het kan ook niet zonder relaties, waarin mensen elkaar léren verstaan en begrijpen. Het is dus niet zomaar 'het' Woord verkondigen, maar het juiste Woord, de goede daad aan het juiste adres, met het goede antwoord.

Dat is niet alleen vragen naar de mens-in-nood, maar dat eist een persoonlijk kénnen van God-die-redt. Het vraagt een levenshouding die geleerd werd van Christus zelf. Zijn optreden, zijn spreken, zijn doorvragen, soms ook zijn afwijzen en terughouden. Maar altijd zijn liefde voor weggelopen mensen die in de chaos en puinhoop van hun leven zich niet langer meer voor God kunnen verbergen.

Integriteit van de kerk

Het is daarom zaak dat de zending **díe** nood leert op te

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

1

Dit zijn de kosten (incl. porto):

1 ex.:	f 3,35
2 ex.:	f 6,00
3 ex.:	f 8,65
4 ex.:	f 10,60
5 ex.:	f 12,55

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

sporen, te ontdekken en te bespreken. Daarin zal in deze tijd óók de aandacht voor het gevoel en de emotie een grotere rol moeten spelen. Niet om te pretenderen dat de authenticiteit van de kerk of predikers het gezag van het Woord moet vervangen. Wel, dat verkondiging geen louter verstandelijke aangelegenheid is, geen set van dogmatische waarheden. De levende Christus moet worden voorgesteld.

Dat betekent een nauwkeurige studie van de leefwereld en verstaanshorizon van de hoorders. Niet als een interessante studie, maar om die mens in die bepaalde cultuur in die omstandigheden te kunnen ráken met de liefde van Christus. Het vraagt om integriteit van kerk en verkondigers. Het vraagt ook om de inzet van alle gaven die de Heere gaf.

Ik denk nadrukkelijk aan de mogelijkheden van vrouwen, die een grotere antenne voor gevoel en emotie hebben dan mannen. Zij kunnen daarmee soms beter de goede toon treffen of de sfeer aanvoelen. In de **zendingsgeschiedenis** is de bijdrage van veel (**zendelings**)vrouwen minder aan bod gekomen dan van de mannen. Maar ze waren en zijn er wel, de verpleegsters, onderwijzeressen, echtgenotes die in nauwe samenhang met de zendingen voor relaties zorgden, openheid tot stand konden brengen, begrip konden wekken daar waar eerst onbegrip en verzet de boventoon voerden. Ze waren er ook om te laten zien dat ze juist als christinnen óók een ruim hart hadden voor anderen. Dat hun leven niet bedoeld was om voor zichzelf te behouden, maar om weg te geven voor hun Heer.

Het betekent voor de kerk als geheel de vraag hoe ze leeft. Gericht op eigen behoud en voorspoed in déze wereld, of zijn er andere waarden? Wordt de jeugd van de kerk wérkelijk opgevoed in de lijn van de wagen bij het doopvont of zijn ook christen-ouders uit op de belangen voor hun kinderen voor het nú alleen? Niet, om daar gering over te denken, maar wel om ze in het goede kader te zetten. Welke opvoeding, welke beroepsvoorlichting, welke levensvulling merken de kinderen van hun ouders en mede-kerkleden op? De vraag naar de wáre kerk is tegelijk die naar de integere kerk, die met vallen en opstaan zich bewust is van de plaats én de taak die God haar in zijn wereld geeft.

3.3. Contextualisatie

Het ingaan met het Woord op de problemen van deze wereld wordt kortweg aangeduid met contextualisatie. Er wil mee gezegd zijn dat het geloof van de kerk wel een antwoord op Gods spreken was, maar tegelijk gekleurd door de omstandigheden waarin zij leefde. Met die antwoorden kunnen kerken in andere tijden en andere culturen zeer zeker hun winst doen, maar ze kunnen niet automatisch worden overgepoot of overgenomen. Dat geldt in zekere zin als bij de geloofsoverdracht van de oudere generatie op de jongeren, hoeveel te meer dan voor de overdracht in andere culturen.

Dat betekent per se geen verloochening van het gereformeerde spoor. Het legt wel de verplichting op om zinvol

en toegespitst de rijkdom van de Reformatie te gebruiken in andere contexten. Dat houdt in dat de inhoud ervan ook op een andere manier vorm kan krijgen dan wij gewend zijn. De liturgie, de melodieën van de psalmen, de keuze van de liederen, de manier van vergaderen, omgaan met geld en goederen, waardering van de overheden, het kan voor ons vreemd zijn, terwijl toch hetzelfde wordt bedoeld. Alleen een grotere intensiteit van samenleven met de broederschap in andere culturen kan dan bewaren voor vervreemding en het onderling afschrijven.

We raken hiermee de opdracht tot kerstening, zoals bijv. A. Kuiper als doel voor de zending formuleerde. Het christelijk geloof zál ook inspreken op haar omgeving, met de bedoeling die te veranderen. J.H. Bavinck sprak van een in bezit nemen van de cultuur voor Christus, alle gedachten als krijgsgevangenen onder de heerschappij van Christus brengen. We erkennen dat het hele leven in het kader van de genade geplaatst moet worden, waardoor het op God gericht raakt en zich van God afhankelijk weet. Maar het betekent niet een wereldveroverend programma waar iedereen aan mee moet doen. Het is het bescheiden begin van het nieuwe leven, dat in de kerk gevoed wordt en dáár ook verwacht mag worden. Het resultaat daarvan mag de kerk gebruiken om de kracht van de Geest van Christus toe te lichten. De uitvoering van deze opdracht mag nooit betekenen dat de kerk zich aan de belangen van de wereld overgeeft en er in ten onder gaat.

3.4. Oecumene

Vandaar dat we vanuit de contextualisatie toch weer uitkomen bij de eenheid van de kerk. Het zoeken van de ware oecumene is niet alleen begónnen op het zendingsveld. Het is daar meer dan in de 'gevestigde' wereld ontdekt als onmisbaar voor kerk en zending. Oecumene is onderdeel van het zendingswerk.

Wie met oecumene bezig is zal zich elke keer moeten afvragen wat het eigenlijke van de kerk is. Welke elementen zijn onopgeefbaar en universeel, welke gebruiken en opvattingen hebben maar een beperkte waarde, relatief en ook vervangbaar. Dat kan een relativiseren van eigen bevochten positie met zich meebrengen. Het kan ook meehelpen aan de nodige verdieping en vernieuwing van het geloof, zoals dat juist actueel beleden werd en wordt.

In de oecumene blijkt n.l. aan de ene kant het grote belang van de plaatselijke kerk, waar Christus die vergadert in eenheid van het ware geloof. Aan de andere kant versterkt het ook het onvolkomene van de kerk, die nog niet af is. De kerk heeft een dynamisch leven. Ze zoekt naar uitbreiding, aanvulling, eenheid met alle gelovigen. Dat maakt haar flexibel en beweeglijk in de erkenning dat God óók elders zijn kinderen heeft. Dat bemoedigt ook.

Daarmee roepen we nog niet op tot een groots opgezette, allesoverkoepelende Raad van Gereformeerde Kerken. Maar wél om werk te maken van bijv. de **zusterkerkrelaties** in zendingsverband. Dat mag ook in de organisatie

van de Deputaten Betrekkingen Buitenlandse Kerken tot uiting komen. Het vraagt ook om goede inzet voor het werk van de Internationale Conferentie van Gereformeerde Kerken, die intern ook bezig zijn met het organiseren van zendingscongressen. Via die lijn kunnen kerken bevestigd, aangevuurd of ook gecompenseerd worden in hun zendingsactiviteiten. En tegelijk betekent het een andere invalshoek voor de kerkelijke verdeeldheid in Nederland. Juist vanuit de zending, met oog voor de dynamiek van Christus' vergaderwerk mag deze roeping van de kerk niet verwaarloosd worden.

3.5. Kerk en maatschappij

De plaats van de kerk in de maatschappij heeft zeker te maken met haar roeping tot zending. Dat wil nog niet zeggen dat de kerk in de maatschappij de lakens moet uitdelen, of het Koninkrijk van God laat aanbreken. Daarmee zouden we in een neo-constatijns denken verward raken. In de kerk wordt wél de zinvolheid, de bewaring en de ontplooiing van het leven in al zijn facetten geprekeerd.

De kerk blijft niet koud onder de gebeurtenissen in de maatschappij. Daarom is ze nog niet verantwoordelijk voor alles wat daarin fout gaat, of geroepen om de verhoudingen om te keren. Ze zal een bescheiden, maar zeer

besliste plaats innemen. Zij is de plek waar God zijn volk ontmoet. Zij is ook de schuilplaats voor veel leed. Door

haar viering van het Avondmaal komen mensen in een nieuwe gemeenschap met elkaar. Haar diakonaal optreden treedt concreet de kracht van de zonde tegemoet in Christus' naam.

Daarom zal ook het programma van de kerk óók de maatschappij raken. In onze samenleving kan dat vaak via aparte organisaties van kerkleden, die daarmee burgerlijk op gelijk niveau met andere organisaties komen te staan. Deze oplossing is niet in alle landen voorhanden. Daar zal de kerk in eigen vrijheid moeten kiezen voor de beste manier van optreden. Mogelijk ook soms in conflict met de overheid.

En samen niet vergeten dat de kerk als pelgrim over deze aarde gaat. Góds aarde, die haar wel is beloofd, maar die ze nog niet geërfd heeft. Dat behoedt haar voor het overschreeuwen van zichzelf en dringt haar des te meer tot gebed en voorbede voor het behoud en de bescherming van Christus' kerk. En wie kan bidden voor de kerk, zonder aan de zending én de wereld te denken?!

4. Kerkelijke zending op de maat van het Woord, toegesneden op déze wereld

De bespreking van Bosch en de consequenties ervan voor de gereformeerde zending moest kort blijven, al te kort naar mijn idee. Bosch kan onmogelijk een betrouwbare gids genoemd worden voor het uitzetten van een nieuw traject voor de zending. Wel zette hij deuren en vensters open om ver om ons heen te kijken en de wereld in kaart te brengen.

We misten een fundamentele Schriftuurlijke diagnose van

de situatie van de wereld van nu. De zendingstaak wordt bij hem bepaald door de maat van de wereld zelf. Daarmee blijft hij in het gesloten circuit waarin de wereld zich door haar zonde zelf heeft gewerkt en waarvan zij de consequenties ook te verwerken heeft.

Alleen wanneer de zending begint bij de maat en norm van Gods Woord zullen we in andere tijden ook de geschikte wegen vinden. Dat houdt ook in dat de kerk moet weten langs welke wegen ze de wereld kan bereiken. Haar boodschap moet wel worden toegespitst en toegesneden naar de horizon van de wereld van nu. Zending vraagt om een kerk, die in doorgaande reformatie bij de tijd blijft. Alleen al met die vraag levert zij haar bijdrage, aan kerk én wereld.

C.J. Haak

¹ In het eerste artikel werd het kort weergegeven, *De Reformatie*, 69/39, pg. 771.

² Daarin bleef hij dezelfde als in *Witness to the world*, Atlanta 1980. Als allereerste kenmerk van God noemt Bosch in het OT Gods bewogen medelijden (Eng: compassion) met de armen, de onderdrukten, de zwakken en de outcasts, pg. 50. Een willekeurig begin bij de geschiedenis van Abraham en Israel, zonder te letten op de voorgeschiedenis in schepping en zondeval.

³ Hetzelfde gedachtenpatroon komen we tegen bij J.D. Gort, 'Onheil, heil en bemiddeling', de dogmatische kern van F.J. Verstraalen (red), *Oecumenische Inleiding in de Missiologie*, Kampen 1988, pg. 205-209, m.n. 206: 'Op grond van het feit dat Hij (Christus) onze menselijke natuur aangenomen heeft, is er sprake van de universele verlossing waar het in de Heilige Schrift om gaat.' Gort spreekt dan ook consequent in zijn uitleg van het Apostolicum over 'verlossende schepping' (De Vader), 'scheppende verlossing' (Christus) en 'verlossende bezieling der schepping' (Heilige Geest).

SUCCESVOLLE EVANGELISATIE.. .

'...en uitgaande van dat Schriftwoord predikte hij hem Jezus...'
(Handelingen 8 : 35)

De weg naar 'succes'

Iedere evangelist is niet zomaar overal inzetbaar. De één heeft de gave om met het Goddelijke Woord in een diepgaand persoonlijk gesprek het hart van een mens te raken. Anderen zijn beter toegerust om juist via contact met grote volksmassa's het Evangelie effectief te laten spreken, tot eeuwig voordeel, dan wel tot eeuwige schade... In Handelingen 8 zien we Filippus optreden. Een 'officiële' evangelist van de christelijke kerk te Jeruzalem. Tijdens zijn arbeid in de steden van Samaria is het in elk geval gebleken dat zijn kracht ligt op het vlak van de bewerking van grote volksmassa's (V.1-8).

Wat zou nu – geredeneerd in termen van kerkgroei, gerekend naar getalsmatige criteria – efficiënter geweest zijn, dan dat Filippus zijn gaven had mogen blijven inzetten voor de verkondiging aan **grote groepen** mensen? Menselijk gesproken is dan het 'succes' **verzekerd**. Maar..., welke Knecht zou ook alweer voorspoedig zijn? Wie was het ook alweer die slagen zou, successen zou boeken, juist in de verkondiging van Zijn evangelie, tot wie Hij wil en wanneer Hij wil...? (vgl. Jesaja 52 : 13 en Dordtse Leerregels 1.3).

Filippus wordt door zijn God en Heer onverwachts ingezet op de eenzame route van **Jeruzalem** naar **Gaza**. Daar wordt hij geconfronteerd met die ene buitenlander die hardop in de Bijbel zit te lezen. De evangelist hoort de man tenminste verzen spellen uit die overbekende tekst: Jesaja 53. 'Begrijpt u ook, wat u daar zit te lezen?', vraagt de evangelist nu. Met deze belangstellende vraag geeft Filippus aan dat hij dolgraag met de donkere man op de reiswagen wil praten over het Woord van God, of, liever: Dat hij wil spreken over de Sleutelfiguur van al Gods Woorden, Jezus Christus.

Aanknopingspunt

En nu blijkt de Here Zelf al voor een geschikt aanknopingspunt te hebben gezorgd. De vreemdeling stelt een gerichte vraag. Niet zomaar algemeen, in de zin van: Wat is de bedoeling van deze tekst? **Waarover – over welke dingen** gaat het hier eigenlijk? Nee, hij vraagt heel specifiek: 'Over **Wie** gaat het hier?' Hij beseft dat hij allereerst weten moet Wie de Sleutelfiguur, de Hoofdpersoon van deze tekst is. Dan pas zal hij de bedoeling van de Bijbeltekst zelf kunnen vatten.

Als knecht van die Hoofdpersoon voelt de evangelist aan, dat er nu maar één ding te doen staat: Gewoon maar ver-

tellen van Jezus... , genoemd de Christus, de eniggeboren Zoon van God, die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria. Die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, neergedaald in de hel... , opgestaan... , opgevaren naar de hemel. Letterlijk staat in V.35: 'Uitgaande van dat Schriftwoord **evangeliseert** hij (de Naam) Jezus'. Het vreselijke programma van Jesaja 53 slaat op het goede bericht dat over Jezus gaat. En dus geeft Filippus gewoon dat bericht door: hij vertelt het verhaal van Jezus:

- Over Wie Hij is, en wat er (passief) allemaal met Hem gebeuren moest, maar ook: over hoe Hij zelfs in het uiterste lijden **en** in zijn dood toch steeds Zelf (actief) het initiatief gehouden heeft. Het initiatief om de zinnen te bevrijden van de zonde, en van het oordeel en van alle gevolgen van de zonde.
- Over hoe Hij tot een offerlam werd, maar tegelijk ook Hogepriester bleef.
- Over hoe Hij kapot gemaakt werd, maar daardoor juist Zelf Heiland, dat is Heelmaker der wereld kon worden.
- Over hoe Hij vernederd werd, maar juist langs die weg voor eeuwig verhoogd is geworden.
- Over zijn dodelijke eenzaamheid in het donker aan het kruis: absoluut alleen gelaten, om voor de zijnen een eeuwig verbond, een altijd durende levensgemeenschap te kunnen verdienen: Het Nieuwe Verbond van zijn hemelse Vader met de gelovigen en hun kinderen, en met allen die de Here daar nog bij roepen zou...

Prediking.. , meer dan uitleg

Ja, met dat Filippus gewoon de christelijke uitleg van deze Oudtestamentische Bijbeltekst geeft, laat hij in de Naam van Jezus juist **die** Goddelijke roepstem horen. In de Naam van Jezus klinkt de roep van Hem die tot antwoorden verplicht: Hoe dan ook... Het evangelie van Jezus Christus zet ieder die het hoort voor het blok. Dat wordt heel concreet in het verhaal over de bekering van die topman uit Kandake's hofhouding. En daarom gaat het hier niet eens zozeer om een bekeringsverhaal: Het is een verhaal over de kracht van de blijde boodschap van heel de Bijbel (de boeken van het Oude en Nieuwe Testament, NGB, Art. 4 en 5) waarin Jezus Christus mensen met onontkoombaar gezag confronteert met Zichzelf, met zijn Naam. Aan die Naam is immers heel Gods eigen reddingswerk verbonden. In die Naam ligt heel Gods **verlossings**programma opgesloten. Daarom kan niemand om die Naam heen. Ook die vreemdeling uit Afrika niet...

G.J. van Enk

BIJ DE EIGEN TIJD

Volgens Bij *de Tijd* is er in onze kerken in de afgelopen decennia veel spiritualiteit verdwenen.'

Twee weken geleden is H. Veldman in deze rubriek daar al op ingegaan. Hij liet zien, dat het onhistorisch is om dit te beweren zonder de bronnen te laten spreken. Je kunt het verleden niet beoordelen vanuit het heden. Iedere tijd heeft haar eigen motieven en drijfveren.

Van **harte** sluit ik mij daarbij aan, om nu vervolgens dit in te vullen aan de hand van het onderwerp dat ik zelf vorige week heb aangesneden.

Wat is bijbelse vroomheid? Kan het ook zo zijn, dat het wandelen met God in verschillende tijden ook andere accenten met zich meebrengt, terwijl het toch om dezelfde vroomheid gaat? Naar mijn overtuiging worden er op dit punt nogal wat missers gemaakt in het oordeel van de opgroeiende generatie. Veelal te goeder trouw, daar wil ik van uit gaan, maar toch zet men zichzelf en elkaar op het verkeerde been wanneer men de geloofsbeleving van vandaag als maatstaf wil **gebruiken** om het verleden te beoordelen. In dit artikel hoop ik dat duidelijk te maken.

Subjectivisme

Over de Vrijmaking valt veel te zeggen. Dat gebeurt al volop in dit herdenkingsjaar.

Nu gaat het mij slechts om de aanduiding van één motief, namelijk de strijd tegen het subjectivisme.

Tegen subjectiviteit als zodanig hoeft geen bezwaar te bestaan. Een mens mag een eigen mening hebben. **Subjectivisme** echter gaat te ver: dan wordt alles ondergeschikt gemaakt aan de eigen mening, aan het eigen gevoel, de eigen voorkeur, enz. Dat kan niet. Er zijn feiten en waarheden die niet subjectivistisch te loochenen zijn.

Maar dat was er wel aan de hand in het kerkelijk leven in de jaren '30! Het subjectivisme was levensgroot aanwezig in de leer van de veronderstelde wedergeboorte. Die leer maakte niet alleen de doop, maar het hele leven onzeker. J. Kamphuis heeft de ellende daarvan ons levensrecht **geschilderd**.²

De wedergeboorte werd in het jonge kind, geboren uit gelovige ouders, aanwezig verondersteld. Als een kiem, een aanleg. Maar niemand kon dat met zekerheid zeggen. Op grond daarvan werd de doop bediend. Een verzegeling van een veronderstelling dus, hoe onmogelijk dat ook is. Daar leefde men mee. Daar groeide de jeugd bij op. Op die leest werd de prediking geschoeid, iedere week opnieuw. Men leefde voortdurend bij een veronderstelling van zaligheid, men wist het nooit zeker. Naar die zekerheid was men altijd aan het zoeken. Want doorslaggevend was alleen de eigen wedergeboorte, het geloof, het

gevoel van geloof, en de vooral de echtheid van die beleving.

Zo werd de vastheid in de mens zelf gezocht. Het evangelie kon indrukwekkend mooi worden verkondigd, maar voortdurend was de teneur dat men zich moest afvragen, of men hier wel deel aan had. Was men wel echt wedergeboren? Had men wel echt de Geest ontvangen? Als dat niet zo was, was er ook niets meer aan te doen. Zonder ingeplante kiem komt er ook nooit iets tot groei en bloei. Een preek werd op die manier net een prachtig uitgestalde etalage: alles lag achter glas. Onbereikbaar. Hebben wij immers niet een geweten dat ons voortdurend aanklaagt? Wie zal dan ooit met zekerheid kunnen bouwen op zijn eigen ervaring?

Zo verwoestte het subjectivisme het enig fundament. De waarheid van de doop, van het heil, van het leven met Christus werd afhankelijk van de eigen beleving.

Doorwerking

Vandaag lijkt deze zaak achterhaald. In de Gereformeerde Kerk (synodaal) weet bijna niemand meer waar je het over hebt, als je deze dingen aansnijdt.

Toch is dat schijn die bedriegt.

Want de kern waar het toen om draaide is sinds die tijd (helaas) alleen maar duidelijker geworden.

Toen ging het om Gods Woord in de doop; de waarheid ervan werd afhankelijk gemaakt van de ervaring.

Nū zien we ditzelfde principe toegepast op heel de Schrift. Het zogenaamde relationele Schriftgezag heeft precies deze inhoud: 'de Bijbel is waar, voorzover ik dat ervaar.'

De treurige gevolgen liggen voor het opscheppen. Het eigen gevoel is de kurk geworden waar alles op drijft, ook in tal van ethische kwesties. Normen raken zoek. Gods geboden, die genezend zijn, worden **ingeruild** voor het eigen gevoel voor goed en kwaad. In de praktijk blijkt bovendien dat gevoel en begeerte vrijwel synoniemen kunnen zijn.

Alleen al om deze reden is er alle reden tot grote dankbaarheid jegens God voor het geloof, het inzicht, de trouw en de offerbereidheid van diegenen, die in de jaren '40 niet voor deze leer van het subjectivisme wilden buigen. Zij konden toen de verwoestende werking ervan in later tijd nog niet zien, toch hadden ze er al genoeg van meegemaakt om zeker te weten dat hier het evangelie ontklaard werd gemaakt.

Dit is, om het te zeggen in het jargon van onze tijd, het 'grote verhaal' van de Vrijmaking. Het typisch vrijgemaakte is niet te zoeken in een eigen nestgeur of zo, of in

een organisatiestructuur, hoe opvallend die ook mogen zijn. Wie zich daarop oriënteert gaat oppervlakkig te werk. Het typische van de Vrijmaking is, dat men weer mocht zien wat het echte leven is met God, door Jezus Christus. Onze zekerheid is in Hem. Hoe aangevochten het geloof ook kan zijn, het **grijpt** Hem aan die in alles betrouwbaar is. Zo kwam de ziel tot rust. En tegelijk kreeg het leven zo een geweldige stimulans om het in te vullen met het oog op God. Onzekerheid werkt verlamdend, maar met vaste grond onder de voeten is het een lust om aan de slag te gaan.

Spiritualiteit

Wanneer nu de vraag wordt gesteld naar de spiritualiteit in de jaren na de Vrijmaking, is het duidelijk dat het antwoord niet gemeten kan worden aan de beleving van vandaag. Nu is er een vrij sterke behoefte aan het doorleefde gevoel, anders is het geloof te ondiep. Maar wie het 'gevoel' tot maatstaf neemt om de spiritualiteit te meten in de afgelopen decennia, maakt voortdurend kortsluiting. Immers, de Vrijmaking met alle verdriet en spanning die dat gaf was juist nodig geworden doordat de subjectivistische beleving op de troon was gezet. Daarvoor weigerde men de knieën te buigen.

Tóen was het door en door *spiritueel* om niet op je gevoel te drijven, maar je in kinderlijke eenvoud te beroepen op het Woord van Vader. Dat kan **nù** nuchter klinken, dogmatisch, en zo meer, **tóen** was dat minstens zo doorleefd gelovig als vandaag. En het was bovendien precies het goede antwoord dat **tóen** nodig was.

Daarbij valt te bedenken, dat de ware spiritualiteit ten allen tijde begint bij het Woord van God. De Geest is immers juist hierom uitgestort, dat Hij het Woord van God in ons hart zou schrijven (Ezech. 36 : 27). Op die manier leert Hij ons luisteren, vertrouwen, gehoorzamen, danken en zingen.

Wat dat betreft zouden de vorige generaties wellicht forse kritiek kunnen hebben op de trend van vandaag. Niet omdat het verlangen naar de beleving verkeerd zou zijn, integendeel, maar omdat het geloof in God naar zijn Woord voor menig een niet meer genoeg is. De bevindingen, die erbij **kunnen** komen en mogen komen, worden doorslaggevend gemaakt. Als die minder duidelijk aanwezig zijn, durven **sommigen** geen belijdenis meer te doen. Anderen twifelen of zij wel de goede **kerkkeus** hebben gemaakt. Het leven met God wordt in twijfel getrokken. Maar is dat niet weer precies de zaak op de kop zetten? Zal weer ons gevoel ons moeten leren, of het heil ons door God geschonken wordt? Maar dat is bouwen op drijfzand. Zelfs in onze beste tijden klaagt ons geweten ons aan. Om van de minder goede tijden maar te zwijgen. Als iets in deze tijd in de verdrukking komt, is dat het vermogen om je persoonlijk evenwicht te bewaren temidden van alle indrukken die op je af komen.

Daarom is het m.i. veel te ongenueanceerd als nu, vanuit deze tijd, gezegd wordt, dat er in het verleden veel (!) spiritualiteit is verdwenen.

Geen kritiek mogelijk?

Is in het verleden dan altijd alles goed gegaan? Was er, zoals *Bij de Tijd* naar voren brengt, geen vernauwde visie op de kerk en geen drijven met organisaties?

Ik zal het niet ontkennen, terwijl ik meteen wil onderstrepen wat **Veldman** schreef: generaliseer hierin niet! Er zijn situaties geweest, inderdaad, dat bijv. een lidmaatschap van het CNV een automatische verhindering was om op het tal te komen voor ambtsdrager. Maar er zullen ook voorbeelden zijn te noemen, dat men hierin met meer onderscheid te werk ging.

Waar het mij nu echter om gaat is dit.

Ook al zijn er fouten gemaakt in het beoordelen van mensen aan de hand van hun opvatting over kerk en organisatie, is het dan terecht om dit meteen te koppelen aan het verdwijnen van veel (!) spiritualiteit? Zijn daardoor vruchten van de Geest naar de achtergrond gedrongen, zoals geschreven werd?

Naar mijn inzicht wordt hier de discussie, die zeker gevoerd mag worden, nodeloos op scherp gezet. En het is ook niet waar, zeker niet in deze algemeenheid.

De drijfveer achter zowel het belijden van de kerk als het oprichten van organisaties was geen andere dan de trouw aan het spreken van God over kerk en koninkrijk. De waarde van Gods Woord mocht worden herontdekt, de draagkracht ervan voor heel het brede leven. Toen wilde men ook nergens anders meer op bouwen, overal werd zo enigszins mogelijk dit fundament gelegd. Is dat spiritueel of niet?

Uiteraard is dit geen garantie dat er niets ontspoot. De ijver voor het huis van God kan tot een drijven worden. Laten we dat dan samen inzien en voortaan voorkomen. Maar wanneer men stelt dat wij nu pas oog krijgen voor spiritualiteit, wordt de plank behoorlijk mis geslagen en worden de generaties nodeloos uiteen gedreven of zelfs tegen elkaar opgezet. Daar schieten we niets mee op.

Liefde

De eerste vrucht van de Geest is liefde. Is de betekenis van die vrucht verdwenen naar de achtergrond?

De klacht is voorstelbaar. Zeker in de jaren '60 is er heel wat gezegd en geschreven dat meer dan pittig was.

Toch zou ik ook hier wat voorzichtigheid willen vragen in het oordeel. Immers, wat is liefde? Is zij niet in de eerste plaats een dankbaar wandelen met **Gòd**, terwijl nauwgezet op zijn geboden wordt gelet? (1 Joh. 5 : 3). **Ik** ben er vast van overtuigd, dat er heel wat liefde is getoond tot God, tot zijn Woord en zijn kerk door de ijver voor zijn dienst, wat er ook verkeerd mag zijn gegaan. Daar was inzet en offerbereidheid, daar werd het goede gezocht voor de komende generaties in de oprichting van scholen op allerlei niveau. Daar was ook de strijd om de kerk te bewaren op haar enig fundament. Er werd gehakt, er vielen spaanders, maar tegelijk werd overduidelijk hoeveel waarde er werd gehecht aan het zuiver belijden van het geïnspireerde Woord.

Daarbij is het een bekend verschijnsel, dat iemand juist in

degenen met wie hij zich verbonden weet de afdwaling het minst kan verdragen. Dan liggen liefde en verontwaardiging dicht bij elkaar.

Daar is alles niet mee goedgepraat, kritiek blijft mogelijk. Laat de bronnen maar spreken. Maar begin dan niet bij voorbaat met de typering 'daar was gebrek aan liefde' en zo. Beoordeel elke tijd vanuit haar eigen drijfveren.

Evenwicht in het oordeel

Bovendien, als wij dit omdraaien en zelf voor de spiegel gaan staan, kan het wel eens nodig zijn dat wij heel bescheiden worden. De nieuwe generatie vraagt wellicht meer aandacht voor het laten blijken van onderlinge liefde, het spontaan uiten van je gevoel en zo meer. Maar gaat dit soms niet gepaard met een minder zorgvuldig luisteren naar God, de eerste liefde? Zodat op het gevoel af de dingen worden gedaan in strijd met zijn gebod?

Ik mag ook niet generaliseren, maar ik wil dit wel even noemen. Omdat iedere reactie de neiging heeft om door te slaan in weer andere eenzijdigheden. **Dan** wordt opgepakt wat in het verleden is blijven liggen, terwijl het goede uit die tijd wordt ondergewaardeerd.

Als we dat weten zijn we gewaarschuwd.

Dan zouden wij nu graag de generatie aan het woord willen hebben die evenwichtig wil oordelen. Die met een gezond accent op de uitingen van de Geest zorgvuldig wil luisteren naar het Woord van God om zo te bouwen op het enig fundament. Als dat de bedoeling is, zullen wij het snel eens worden. Ook al zou blijken, dat wij fouten hebben te belijden.

B. Luiten

Bij de Tijd mei/juni 1994, blz. 3.

J. Kamphuis, *Een eeuwige verbond*, Haarlem 1984.

DRIESTARREN

**** Plaatselijk de Vrijmaking herdenken**

De jaren 1994 en 1995 worden echte herdenkings-jaren. Nationaal en kerkelijk. Als Nederlandse volk kijken we terug naar het laatste jaar van de Tweede Wereldoorlog: D-day, Dolle Dinsdag, Slag om Arnhem, hongerwinter en bevrijding.

Als gereformeerde burgers van Nederland zijn we volop bij die nationale herdenking betrokken. Maar tegelijk is er de kerkelijke herdenking, het terugkijken naar de kerkstrijd van de jaren sinds 1936 en naar de Vrijmaking van 1944-1945.

Vorige week gaf ik een overzicht van de verschillende landelijke activiteiten ter herdenking van de Vrijmaking. Deze week iets over de betekenis en de organisatie van plaatselijke herdenkingen.

**** Het verleden belangrijk**

Voor veel mensen is het verleden iets waar ze niet vaak mee bezig zijn. Ons interesseert veel meer het heden en de toekomst. Tot op zekere hoogte is dat prima. Onze directe taak ligt in het heden. En we zijn biddend en werkend op weg, niet achterwaarts maar vóórwaarts, naar de toekomst toe. De toekomst van Gods kerk en koninkrijk.

Daarmee is het verleden niet 'verouderd' en waardeloos geworden. We hebben allemaal een verleden. En dat verleden met alles wat er is gebeurd, heeft z'n stempel op ons gezet. Wij zijn vandaag wie we in de loop van de voorbije jaren geworden zijn. Ons leven van vandaag en morgen is met duizend banden aan vroeger verbonden.

Dat geldt ook voor de kerk. We moeten onze eigen historie kennen om goed te weten wie we zijn en waar we vandaan komen. Te weten wat ons erfoed is en op welke schouders we staan. Als je het verleden kent, dan verdiept dat je inzicht in het heden. Het verheldert ook je visie op de toekomst. Het geeft een stuk waardevolle oriëntatie. Het helpt je de stand van zaken van vandaag beter te begrijpen. Het helpt ook om wijsheid te ontwikkelen voor het traject dat vóór je ligt. Het is niet voor niets, als men voor een kroonprins juist een studie in de *geschiedenis* kiest als voorbereiding op zijn taak als staatshoofd.

**** Het verleden 'bloedwarm'**

Dan is het wel belangrijk, dat we het verleden *dichtbij* proberen te halen als een echte, 'bloedwarme' geschiedenis. Iedereen kent wel de verhalen. Verhalen van de onderwijzer op school, die zo beeldend en boeiend de vaderlandse geschiedenis en de kerkgeschiedenis kon vertellen. Dat is iets wat een mens altijd bij blijft. Ik heb hier in Kampen dikwijls van studenten gehoord, dat hun liefde voor geschiedenis méé gewekt is doordat ze er vroeger zo boeiend les in hebben gehad.

Eenzelfde werking kan er uitgaan van een goed geschreven boek. En van een film of een dia-documentaire. Maar het verleden kan vooral heel dichtbij komen in de verhalen van mensen die je kent: je ouders, of je opa en oma of zo maar iemand anders in je omgeving. Wat zij vertellen, met alle bijzonderheden en emoties, blijft vaak het beste bij je haken. Ze hebben het zelf meegemaakt. En in hun verhaal komt de geschiedenis tot leven, heel persoonlijk, in de belevenissen van mensen die er in 1944 zelf bij zijn geweest. Dat is dan de Vrijmaking 'life'.

WOORD EN WERELD

Confessie of champagne

over confessionele politiek, door drs. B.P. Hagens

Een cahier geschreven vanuit de zorg dat een groter wordende afstand tussen kerk en politieke partij op termijn schadelijk is voor de politieke boodschap.

Bent u nog geen abonnee? Bestel dan spoedig!

Scholma Druk, telefoon 05900-13636

Op die manier kan het verleden voor de jongere generaties dichtbij komen. Het is goed om dat te beseffen, als we in de komende tijd wat meer aandacht geven aan het laatste oorlogsjaar en aan de Vrijmaking. Jongeren zouden voor school of catechisatie eerst in het kort de geschiedenis van de Vrijmaking kunnen bestuderen en dan daarna er over moeten gaan praten met een oudere die het zelf heeft meegemaakt. Laat ze maar vragen, hoe het allemaal gegaan is. Mijn ervaring is, dat – als je er even de tijd voor neemt – de verhalen dan wel los komen!

Persoonlijke verhalen. Heel belangrijk. Natuurlijk moeten we ook de Acta bestuderen en de notulen van een kerkeraad lezen. Maar de gebeurtenissen blijven dan vaak nog wat abstract, wat op een afstand. Je proeft er vaak te weinig de emoties in, de worsteling met elkaar om de problemen op te lossen. En dat zijn juist heel belangrijke dingen: motieven, gevoelens, inspanning om elkaar vast te houden. Daar zie je mensen bezig, die voor het aangezicht van de HERE en ten overstaan van elkaar hun keuzes hebben gemaakt.

Dat het elkaar vasthouden in 1944 mislukte en er tenslotte een breuk ontstond, wat een echte pijn heeft dat veroorzaakt! Iemand uit Capelle aan den IJssel zei laatst tegen mij: 'toen heb ik voor het eerst in m'n leven volwassen mannen zien huilen'. De breuk ging door families, door verkeringen, door meisjesverenigingen, door vriendschappen heen. En dan niet op een makkelijke, harde manier: 'snijd het tafellaken maar door'. Maar met pijn in het hart. Er gingen zeker in 1944 wel mensen uiteen die elkaar niet mochten. Maar er gingen er nog veel méér uiteen, die elkaar wél 'mochten' en voor wie het afscheid heel verdrietig was.

Het is te hopen, dat ouderen en jongeren zich in deze tijd van herdenkingen zullen inzetten om dit stuk kerkgeschiedenis echt tot leven te laten komen.

. Het verleden in eigen dorp en stad

Er is ooit een boek verschenen van de journalist en historicus H. Algra onder de titel 'De geschiedenis gaat door het eigen dorp'. Wat zich in nationaal verband op synodes en in de kerkelijke pers afspeelt, dat kom je vroeger of later ook in het plaatselijk kerkelijk leven tegen. Zo heeft ieder van onze kerken haar eigen vrijmakings-geschiedenis. Het verhaal van Breda of Harlingen is een ander verhaal dan dat van Bunschoten of Schildwolde.

De Vrijmaking is niet in 1944 plotseling voor alle kerken tegelijk een feit geworden, maar er lag in elke plaats een bepaalde ontwikkeling achter. Het is de moeite waard om na vijftig jaar overal het verhaal daarvan op te diepen en door te vertellen. Laat aan de mensen, vooral ook de jongeren van vandaag maar zien, wat gelovige mensen bij de Vrijmaking bewoog. Niet alleen mensen op een synode, maar juist ook mensen in de eigen omgeving. De opa van je vriendin bijvoorbeeld. Of de meester, bij wie je vader nog in de klas heeft gezeten.

Het was ongelukkig dat die Vrijmaking er moest komen. Diep droevig. Maar ook nodig en heilzaam. Je had niet net zo goed ook 'synodaal' kunnen worden in 1944-1945. Het was een roeping van Godswege om je vrij te maken van de verkeerde koers die de kerken in hun synodes kozen. Dat kunnen we laten zien uit alles wat zich in Utrecht op de generale synode, maar ook uit wat zich in het dorp Bedum of in Drogeham of in Hoek, en uit wat zich in de stad Amersfoort of in de stad Rotterdam heeft afgespeeld.

Dus zou ik zeggen: ga d'r maar aan staan. Maak er maar

werk van om de plaatselijke Vrijmakingsgeschiedenis te reconstrueren en te vertellen. Laat de historie maar dichtbij komen in dorp en stad! Een best middel om liefde te kweken voor het werk van de HERE en voor de kerk van de HERE.

. Een herdenkingsavond houden

Gereformeerde belijders leggen sterk de nadruk op de eigenheid en zelfstandigheid van de plaatselijke kerk. Elke plaats heeft z'n eigen verhaal. Her en der bezint men zich daarom in deze dagen op de vraag: wat doen we aan de herdenking van de plaatselijke Vrijmaking?

Dat komt snel dichterbij: Breda was in 1944 op 9 juli de eerste, daarna volgden Bergschenhoek (6 aug.), Bilthoven (16 aug.), Rotterdam-Delfshaven (18 aug.), Kampen (19 aug.), Delft (26 aug. en 2 sept.) en Berkel en Rodenrijs (31 aug.).

Ik merk, dat er veel kerkeraden zijn, die al maatregelen hebben genomen voor een speciale herdenkingsavond. Men vraagt dan bijvoorbeeld een spreker van buiten om het landelijke verhaal van de Vrijmaking neer te zetten. En men schakelt iemand uit de eigen gemeente in om iets over de plaatselijke geschiedenis te vertellen.

Er zijn ook gemeenten waar men het anders aanpakt. In overleg met de studieverenigingen wordt er een klein project van gemaakt. Eerst is er in september een startavond over het thema 'Wat doen we met de geschiedenis?' Daarna bespreekt men in verenigingsverband bijv. in twee avonden de gebeurtenissen rond 1944. En men sluit af met een bijzondere sprekers-avond over de Vrijmaking.

Maar hoe men het ook opzet, ik zou er voor willen pleiten dat we vooral aan het eigen plaatselijke verhaal aandacht besteden. Dat kan door een referaat in een gemeentevening. Het kan ook in de vorm van een 'herdenkingsboekje' (waarover straks). Maar het kan ook met andere middelen.

Je kunt een kleine tentoonstelling inrichten met foto's en documenten en voorwerpen. Dat is ook nog aardig te combineren met beelden en stukken over de Tweede Wereldoorlog. Je kunt verder een 'dorpswandeling' of 'stads-wandeling' organiseren voor een zaterdagmiddag. Met een goede gids, die zijn groep langs (voormalige) kerkgebouwen, gedenksteden en fotogalerijen leidt en er een verhaal bij vertelt. Zo'n wandeling zou kunnen beginnen met een korte diaserie. Wanneer we er een beetje werk van willen maken, zijn er onder ons creatieve en deskundige mensen genoeg!

. Een boekje schrijven

Er zijn in de loop van de jaren honderden boekjes verschenen over de plaatselijke kerkgeschiedenis. Daar zijn er nog niet zo veel bij over de Vrijmaking van 1944 en over ons kerkelijk leven in de jaren daarna. Ik heb al van verschillende kanten gehoord, dat men nu met zulke boekjes bezig is. We leven intussen zo ver na 1944, dat veel archieven uit die tijd niet langer gesloten zijn voor historisch onderzoek. Na vijftig jaar is de geheimhouding meestal wel opgeheven.

Het is dunkt me nuttig om met het oog op het onderzoek van de plaatselijke kerkgeschiedenis een paar tips te geven. Onze synode van 1981 heeft een deputaatschap benoemd met de opdracht om documentatie te verzamelen over de Vrijmaking. Daar is sindsdien veel werk van gemaakt. Het resultaat is te vinden in Kampen op het adres Broederweg 16, tegenover de Universiteit. Onze kerken

hebben daar sinds vorig jaar een Archief- en Documentatiecentrum. Drs. G.C. Groenleer zwaait er als archivaris de scepter.

In de kluis in Kampen ligt van de meeste kerken een dossier met materiaal over de Vrijmaking. Daarnaast is er een verzameling van honderden brochures en pamfletten uit de Vrijmakingstijd, goed geordend en makkelijk toegankelijk. Ook zijn er diverse bladen uit de jaren sinds 1944 te raadplegen. En dan zijn er in het centrum nog allerlei andere bouwstenen voor een kerkhistorisch verhaal te vinden. Ik noem een paar dingen.

We hebben met toestemming van de archiefdienst van de synodaal-gereformeerde kerken het complete archief van de synodes van 1939-1943 en van 1943-1945 enkele maanden te leen gekregen. Maar liefst twee strekkende meter archiefstukken op een rij. Een vrijwilliger is al een poos bezig daaruit alle stukken te kopiëren die op de Vrijmaking betrekking hebben. Dat zijn er zeker enkele duizenden! Het project is nu bijna klaar.

Elke onderzoeker van de lokale geschiedenis kan nu in Kampen komen nakijken, welke brieven en bezwaarschriften er uit zijn gemeente naar de synode zijn gestuurd. Het is een lawine geweest! Van J. van der Meulen Pzn. uit Oosterwolde (Fr.) tot ds. J.S. Post uit Axel. Van J.J. van der Wiel uit den Haag-Oost tot C. Lentink uit Apeldoorn. En ga zo maar door. Materiaal, dat vaak in de eigen plaats niet bewaard is gebleven. Als je die brieven leest, komt het verleden echt dichtbij.

Verder kan het archiefcentrum informatie geven over eerder verschenen boekjes over elke plaatselijke kerk, ook die in 'synodale' kring zijn verschenen. En men kan er advies krijgen over de raadpleging van archieven die eigendom zijn van de 'synodale' kerk en die dikwijls in een overheidsarchief zijn ondergebracht.

Om nog één ding te noemen, de archivaris is bezig allerlei fotomateriaal te verzamelen rondom de Vrijmaking en de historie van daarna. Hoe kom je aan een portret van Schilder, van Hepp, van Greijdanus, van J. Ridderbos, van F.A. den Boeft en R.H. Bremmer enzovoorts? Ook daarover is in Kampen op Broederweg 16 informatie te krijgen.

Het zou mooi zijn, als de herdenkingen van 1994-1995 een aantal goede boekjes over de Vrijmaking in dorp en stad zouden opleveren. Een punt van speciale aandacht moet dan m.i. wel zijn: de bewaking van de kwaliteit. Het is niet ieders dagelijks werk om geschiedenis te schrijven. Het hoeft ook zeker niet allemaal professioneel te gebeuren.

Maar het zou toch niet verkeerd zijn, als plaatselijke geschiedschrijvers vooraf wat informatie inwinnen over hoe je zoiets aanpakt. Ze zouden eens kunnen kijken naar een boekje dat als model kan dienen. Ik denk bijvoorbeeld aan het boek *De bruid* aan de Eem over de kerkgeschiedenis van Amersfoort: goed geschreven en rijk geïllustreerd.

Het is heel nuttig om dan ook een deskundige 'meelezer' te vragen, die de tekst bekijkt en zo nodig aanvullingen en verbeteringen voorstelt. En ik zou aanraden om apart iemand te vragen voor de illustraties. Dat is een klus op zichzelf. Wellicht is er voor deze dingen landelijk ook een team samen te stellen, dat deskundig advies kan geven. Wanneer daar belangstelling voor is, kan men zich wenden tot onze archivaris (tel. 05202-27735).

*** * * Gezond omgaan met het verleden**

In een gedenkjaar als 1994 duikt nog wel eens de vraag op: moet dat herdenken nou zo nodig? Getuigt dat niet

van een achterwaarts gerichte geest? Is het niet vaak een uiting van nostalgie of conservatisme?

Inderdaad is dat gevaar niet denkbeeldig. Onze omgang met het verleden kan in het teken staan van een romantische nostalgie, een hang naar het verleden. Dan denken we: was alles nog maar net zo als vroeger. Dan idealiseren we het verleden. En dan is in de kerk van tegenwoordig alles slechter. Maar dat is niet billijk. Het klopt niet met de feiten. En het is ook niet wijs om zo te denken. Zie maar Pred. 7 : 10: 'Zeg niet: Hoe komt het, dat de vroegere tijden beter waren dan deze? Want niet uit wijsheid zoudt gij aldus vragen.'

Omgaan met het verleden kan ook in het teken staan van zelfbevestiging en zelfroem: zie eens hoe goed wij het allemaal gedaan hebben! En zoals de zaken destijds door ons geformuleerd zijn, zo moeten ze altijd blijven. Ook dat is een gevaar waar we op bedacht moeten zijn.

Maar dat mag ons er aan de andere kant niet toe brengen om lichtvaardig van het verleden afstand te nemen. Onder ons is het de laatste jaren een beetje mode geworden om over het geloof en de activiteiten van onze ouders en grootouders (op basis van m.i. heel weinig onderzoek en kennis) nogal negatief te praten. Dat ademt een geest van: 'wij zien het vandaag toch wel veel beter!' Ook die manier van omgaan met het verleden is in feite een vorm van zelfbevestiging. Maar dan in omgekeerde richting: het verleden wordt negatief getekend, zodat wij onszelf daar-teenover mooi positief kunnen profileren!

Laten we ons inspannen om de gebeurtenissen en motieven uit de dertiger en veertiger jaren goed in beeld te krijgen. We moeten zorgvuldig motieven en argumenten peilen en wegen. Ook die van bijvoorbeeld 'synodalen'. Wie zich in christelijke eerlijkheid met het verleden bezighoudt zal niet zo gauw klaar staan met z'n oordeel. Maar hij zal zich na zorgvuldige overweging wel een oordeel moeten vormen. Een oordeel bij het licht van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis en kerkorde. Die standaard is beslissend voor wat we over het verleden zeggen.

Dat kost tijd en inspanning. Maar het is dan ook des te vruchtbaarder. Het geeft een zuiverder en genuanceerder zicht op de geschiedenis. En het helpt ons gezond omgaan met het verleden: het is niet heilig, maar het is ook niet iets om je snel en goedkoop van te distantiëren.

Als we zo de Vrijmaking herdenken, heeft het zin om er eens apart en nadrukkelijk bij stil te staan. Herdenken met een speciale avond en misschien een boekje is op zichzelf natuurlijk geen gebod van God. De HERE wil wel, dat wij zijn hulp en leiding in het verleden in gedachtenis houden (Deut. 8; Psalm 77). Hij vraagt ook dat wij aandacht hebben voor de 'geloofsgetuigen' uit de geschiedenis (Hebr. 11). Maar de tijden en de vormen daarvoor zijn ons niet bindend voorgeschreven.

Ik geloof bijvoorbeeld niet, dat het nodig is om elke vijf of tien jaar uitvoerig stil te staan bij bijv. de Vrijmaking. Dan zou die veel te veel accent krijgen. Maar wel is een stil-staan na 25 of 50 jaar een goede zaak. Als we het in een goed kader zetten en op een christelijke manier invullen kan het voor jong en oud heel opbouwend zijn!

M. te Velde

DAAR VRAAGJE WAT!

Kinderen kunnen soms veel vragen stellen. In een bepaalde leeftijdsfase lijkt die stroom vragen schier eindeloos. Dat kan soms heel vermoeiend zijn. Als ouders weet je lang niet overal een antwoord op. En dat mag je aan je kind ook rustig laten merken. Zeg maar gewoon dat pappa of mamma het ook niet weet. Of dat je het nog even op wilt zoeken. Of er over na wilt denken. Zoiets ervaart het kind niet als een afgang. Integendeel, het kind voelt dat het serieus genomen wordt.

Als je kind al kan lezen kun je samen met je kind een antwoord gaan zoeken. In een encyclopedie, of als het Bijbelse vragen zijn in de Bijbel of andere boeken over de Bijbel.

Voor kinderen is daar nog niet zoveel bruikbaar materiaal over verschenen. Van Arke boeken ontvingen we een boek over, of eigenlijk met, Bijbelse vragen. *Daar vraag je wat!* heet dat boek. De ondertitel is wat vreemd: 'Vrolijk vraag- en antwoordspel met de Bijbel'.

Op de omslag staat de volgende motivatie: 'Wil je iedereen verstoeld laten staan? Wil je ook eens een paar vragen stellen aan mensen die denken dat ze alles van de Bijbel weten...?' Iets verderop staat: 'Een boek vol spannende, grappige, belangrijke en avontuurlijke feiten uit de Bijbel'.

Deze motivatie vind ik zwak. Zo kan de Bijbel niet bedoeld zijn en het helpt ook niet verder.

Dit boek slaat de plank mis. Er staan weliswaar goede vragen in. De antwoorden bestaan uit verwijzingen naar Bijbelteksten met op zichzelf goede antwoorden. Alleen in het boek zelf zit weinig structuur. Je weet niet waar je bepaalde vragen kunt vinden. Een register ontbreekt. De vragen zijn vrij willekeurig gegroepeerd rond bepaalde onderwerpen: bijvoorbeeld: Mensen in de Bijbel, kinderen van lang geleden, het dierenrijk.

Maar de vragen bij die onderwerpen zijn zo ongeordend en incompleet dat je er ook als naslagwerk voor kinderen weinig of niets aan hebt.

Daarbij komt dan nog dat de illustraties in veel gevallen wel komisch zijn, maar weinig functioneel, soms zelfs

zeer simplistisch. Ze helpen je niet verder bij het begrijpen van de vragen.

De Bijbel is het heilig Woord van God. Daar moet eerbiedig mee omgegaan worden. Dit boekwerk bevordert nu niet bepaald die eerbiedige omgang met het Woord van onze God.

Daarom kan ik dit boek niet aanbevelen.

Jetze J.D. Baas

N.a.v.: *Daar vraag je wat!* Door: Betsy Rossen en J. Stephen Lang. Vertaling en bewerking: Marijke Bleij. Illustraties: S.D. Schindler. Uitgave: Ver. tot verspreiding der Heilige Schrift/Bijbelkiosvereniging, ISBN 90-338-25767. Prijs: f 17,50.

REEDS 140 JAAR

donatus VERZEKERT VERTROUWD

DONATUS,

- is bij uitstek specialist in het verzekeren van kerkelijke eigendommen
- verricht gratis inspecties en taxaties door eigen, speciaal opgeleide bouwkundig experts
- is een non-profit maatschappij. De winst wordt aan de leden/verzekerden uitgekeerd in de vorm van premie-restitutie. (Over de afgelopen 10 jaar gemiddeld 50%)
- kant'op maat gesneden polisvoorwaarden, zoals een extra-kostendekking indien na een schade het gebouw niet meer voor kerkelijke diensten kan worden gebruikt en naar elders moet worden u t geweken.

Onderlinge Verzekering Maatschappij Donatus u.a.

Postbus 5055
5201 Ge's-Hertogenbosch

Telefoon 073 - 122166
Telefax 073 - 890365

Vraag vrijblijvend om een offerte of gesprek, ook als u nog elders verzekerd bent. Het verplicht u tot niets.

Te koop gevraagd

Theologische boeken

'De Steur'

2e hands boekhandel en antiquariaat gespecialiseerd in theologie
Oudestraat 213.8261 CM Kampen. tel. 05202-16276

Openingstijden: ma. t/m za. 10.00 tot 12.30 uur
13.30 tot 17.00 uur. Dinsdags gesloten.

OHMANN: LEVENDIG EN SPREKEND

Bij zijn afscheid als hoogleraar Oude Testament aan de Theologische Universiteit in Kampen, in december 1993, kreeg prof. drs. H.M. Ohmann twee feestbundels aangeboden. Het eerste boek bevat een verzameling opstellen van zijn eigen hand, die hem aangeboden werd door het studentencorps Fides Quadrat Intellectum. Het tweede boek bevat een verzameling opstellen van collega's en leerlingen, dat hem aangeboden werd door het **Werkgezelschap Oude Testament**.

Een bijzonder tweeluik, deze beide bundels, zowel wat de vormgeving als wat de inhoud betreft! De fraaie vormgeving is zo gekozen, dat de twee boeken helemaal op elkaar zijn afgestemd. Gezien het resultaat is dit beslist een compliment waard aan het adres van redactie én uitgever. En de inhoud is geen bonte verzameling van uiteenlopende onderwerpen die met elkaar weinig te maken hebben; de opgenomen artikelen hebben allemaal in meerdere of mindere mate een raakvlak met het Oude Testament.

In *Een levendige voorstelling* komt prof. Ohmann zelf uitvoerig aan het woord in de levendige stijl die we van hem gewend zijn. Hij biedt allereerst een overzicht van oosterse religies; verder diverse opstellen over thema's die hem altijd geboeid hebben (zoals 'leven en dood', 'schepping', 'dieren') en een verhandeling over polygamie in het Oude Testament. Tenslotte zijn ook enkele bijdragen opgenomen met een meer exegetisch karakter: over de uitleg van Genesis 6,1-4 (een oude kwestie, waarover de discussie nog steeds doorgaat) en over het koningschap van David volgens de bijbelse gegevens uit 2 Samuël 5-7 en uit 2 Samuël 11-20/1 Koningen 1.

In *Een sprekend begin* doen verschillende collega's en leerlingen (uit Nederland en Canada) van zich spreken met allerlei bijdragen die gerangschikt zijn naar de volgorde van bijbelboeken waaraan hun onderwerp is ontleend. Zo komen we al lezend terecht in de boeken Genesis, Exodus, Jozua, 1 Koningen, Job, Psalmen, Prediker, Jesaja, Ezechiël, Haggai en ook in de brief aan de Hebreëen. Verder zijn er opstellen afgedrukt over de plaats van de metafoor in de prediking van het Oude Testament, over de leraar der gerechtigheid in Qumran en over Ezra en het herstel van de Tora volgens de Islam. Tenslotte worden uit een Oostmiddelnederlands getijdenboek vooral de oudtestamentische gegevens besproken. Een bibliografie van prof. Ohmann en een felicitatieregister completeren het geheel.

Het kan niet de bedoeling zijn om al het materiaal uit deze feestbundels hier te bespreken of van commentaar te voorzien. Laat mij mogen volstaan met het advies niet slechts te gaan lezen wat men in eerste instantie van zijn

gading acht. Het loont zeker de moeite om deze beide boeken eens systematisch door te werken. Alle hoofdstukken zijn wetenschappelijk verantwoord maar tegelijk zo goed leesbaar, dat in principe elke Reformatie-lezer zichzelf tot de doelgroep van redactie en uitgever mag rekenen. Verschillende bijdragen van prof. Ohmann zijn trouwens ook het eerst als hoofdartikelen in dit blad gepubliceerd.

De redactie van *Een sprekend begin* wenst in het voorwoord prof. Ohmann veel plezier toe bij de lectuur van dit boek. Vanzelfsprekend is hij daaraan begonnen en hij zal het inderdaad met vreugde hebben gelezen. Graag spreek ik dan nog de wens uit dat prof. Ohmann door deze lectuur op zijn beurt weer gestimuleerd wordt verder te schrijven in de sfeer van *Een levendige voorstelling*. Dat er veel mensen zijn die zijn bibliografie, begin september 1993 afgesloten, graag aangevuld zouden willen zien, kan hij zich waarschijnlijk levendig voorstellen!

P.H.R. van Houwelingen

N.a.v. H.M. Ohmann, *Een levendige voorstelling: verzamelde opstellen*. Uitgeverij Van den Berg, Kampen 1993. Omvang 197 pagina's; prijs f 34,50.

R. ter Beek e.a. (red.), *Een sprekend begin: opstellen aangeboden aan prof. drs. H.M. Ohmann*. Uitgeverij Van den Berg, Kampen 1993. Omvang 232 pagina's; prijs f 39,50.

VAN RIETSCHOTEN
BOEKHANDEL

Keizerswaard 8
3078 AM Rotterdam

winkelcentrum
'Groot IJsselmonde'

Uw boekenbestelling:
010-4820488

Tailor John

Groothandel in confectie
Specialist in kookleding (kostuums en smokings vanaf f 298,-)
Vraag vrijblijvend een offerte aan bij:
TAILOR JOHN, Marsweg 35, 8013 PE Zwolle,
telefoonnr. 038-600825, fax 038-600599.

BIJBELLEZEN, MAAR HOE?

Onder de titel *Bijbellezen: waarom en hoe?* heeft ds. M.R. van den Berg een verzameling artikelen en lezingen gepubliceerd over het lezen van de bijbel. Omdat de Bijbel het woord van God is, moeten de lezers proberen Gods stem op te vangen. Zowel persoonlijk **bijbelonderzoek** als gezamenlijke **bijbelstudie** veronderstelt een levende relatie met de sprekende God. Vijf leesregels worden op heel praktische wijze besproken: **ruk** een tekst niet uit het verband, let op de datum, gebruik de bijbel niet als orakelboek, lees de Bijbel in zijn geheel en let op de **stijl**-vorm.

Hoewel er veel behartenswaardige dingen in het boekje staan, had dit onderwerp als geheel mijns inziens een meer zorgvuldige behandeling verdiend. Bij het onderwerp 'profetie en vervulling' wil de schrijver bijvoorbeeld niets weten van profetie als toekomstvoorspelling. Maar als hij dan stelt dat profeten zich niet bewust waren van een vervulling buiten de horizon van hun tijd, is onvoldoende in rekening gebracht wat de apostel Petrus hierover heeft gezegd en geschreven (Hand. 2,30-31; 1 Pe. 1,10-12). En bij het onderwerp 'het karakter van de wet' schrijft hij dat de wet samen met het oude verbond door Christus is vervuld en vervangen. Maar hoe kan Paulus dan de tien geboden in zijn brieven als normatief voorhouden aan lezers die behoren tot het nieuwe verbond?

In het laatste hoofdstuk, over tegenstrijdigheden in de Bijbel, wordt als voorbeeld een bekende kwestie behandeld: stond het reukofferaltaar volgens Hebr. 9,3-4 in het heilige der heiligen? Hier ligt inderdaad vanouds een exegetisch probleem. Maar de voorgestelde oplossingen worden dermate versimpeld weergegeven, dat alleen de door ds. Van den Berg gekozen mogelijkheid overblijft; wat de schrijver van Hebr. 9,3-4 zegt, klopt niet met de gegevens uit het Oude Testament. Zo'n tegenstrijdigheid is echter naar zijn overtuiging niet in strijd met de inspiratie en het gezag van de bijbel.

Het argument dat het reukofferaltaar wel aan de andere kant van het voorhangsel stond, maar functioneel bij het allerheiligste behoorde (Ex. 40,5), wordt afgedaan als zou de schrijver dan tegen beter weten in een tegenstrijdigheid hebben aangebracht. Een andere oplossing, dat het gebruikte woord ook kan worden vertaald als 'wierookvat', zou uitgesloten zijn omdat een inventarisatie gegeven wordt van het tabemakel-meubilair. Maar het gegeven dat ditzelfde woord in de Griekse vertaling van het Oude Testament altijd 'wierookvat' betekent (2 Kr. 26,19; Ez. 8,11), vindt men nergens terug.

Het gaat niet aan om dergelijke argumenten eerst **onzorg-**

vuldig weer te geven en ze dan vervolgens te bestempen als 'krampachtig wegedeneren van de tegenstrijdigheden die er zijn' (p. 93). Dit bewijst mijns inziens dat op het standpunt van ds. Van den Berg de prikkel dreigt te verdwijnen om serieus naar oplossingen te zoeken voor moeilijkheden die zich bij de bijbeluitleg inderdaad kunnen voordoen. Trouwens, zou het toevallig zijn, dat bij de bespreking van de vijf leesregels het bekende principe 'Schrift met Schrift vergelijken' ontbreekt?

P.H.R. van Houwelingen

N.a.v.: M.R. v.d. Berg, *Bijbellezen: waarom en hoe?* Uitgeverij Van den Berg, Kampen 1994. Omvang 103 pagina's, prijs f 19,90.

Drs. H. Veldman

Licht en schaduw in de Lage Landen

Een ieder in zijn eigen taal!

Dat is het sprankelende dat ook de kerkgeschiedenis van de Lage Landen doet leven. We horen van Liudger tot Gomar - de tijd van Dordt. Erasmus en de reformatoren, Dopersen en gereformeerden komen voor het voetlicht. Tenslotte: Hoe kwam het monumentale werk: 'de Statenvertaling' tot stand?

geb., geill., 240 pag., f 26,50
Verkrijgbaar in de boekhandel.

Oostbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25.4460 AA GOES
Tel. 01100 - 1550*

EEN ZWAK HART

Om het hart van het christelijk geloof. Dat is de titel van een onlangs verschenen studie over de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel.

De naam van dit boek is een treffer. Want inderdaad gaat het in de geloofsbelijdenis van Nicea (zoals dit tweede oecumenische symbool meestal genoemd wordt) om het centrum van het christelijk geloof, de persoon van Jezus Christus. Wie is Hij? Arius van Alexandrië beweerde, dat het ongerijmd is te geloven, dat Jezus niet alleen schepsel, maar ook Góð is. Er is maar één God. Dus is Jezus weliswaar het eerste, hoogste en grootste schepsel, meende Arius. God is Hij alleen maar 'bij wijze van spreken', naar zijn wezen is Hij het niet. Het concilie van Nicea heeft aan hartbewaking gedaan, door tegenover deze dwaling uit te spreken: de Zoon van God is van hetzelfde wezen (homo-ousios) met de Vader. Hij is *geboren uit de Vader, vóór alle eeuwen, God uit God, Licht uit Licht, waarachtig God uit waarachtig God; geboren, niet geschapen, één van wezen met de Vader.*

Het was een goede gedachte van de Evangelische Omroep de geloofsbelijdenis van Nicea per artikel te laten bespreken in het programma Theologische Verkenningen. Een inleidende bijdrage over het ontstaan van deze belijdenis ging daaraan vooraf. Deze radiolezingen werden nu gebundeld en het resultaat is m.i. zeer lezenswaardig. Een vereiste voor radiolezingen is, dat de dingen eenvoudig gezegd worden en naar mijn indruk zijn de **sprekers/schrijvers** er goed in geslaagd om nu een prettig leesbaar en leerzaam boek op tafel te leggen, dat met deskundigheid is geschreven. In veel bijdragen gaat niet alleen de belijdenis van Nicea voor je open, maar gaat ook de Bijbel open en worden achtergronden blootgelegd.

Maar, zoals je kunt verwachten bij een verzamelbundel waar diverse schrijvers aan meewerken, het gehalte van de bijdragen verschilt nogal.

Dat hoeft niet erg te zijn, kan het lezen zelfs een boeiender avontuur maken. Wanneer dan in ieder geval maar alle schrijvers het gezamenlijke doel dienen, het naar de lezers toebrengen van een oude, maar actuele belijdenis. Jammer genoeg gebeurt dat in het centrale vijfde en zesde hoofdstuk niet voldoende. De schrijver van deze hoofdstukken, drs. G. van **Veelen**, schrijft veel goede en waardevolle dingen. Het heeft zeker iets verrassends en ontdekkend om er door hem op gewezen te worden, hoe sterk de werking van de Heilige Geest in Jezus Christus was en is. Hij heeft vermoedelijk gelijk, als hij stelt, dat er te weinig nagedacht is over het werk van de Heilige

Geest in de persoon van de Verlosser (p. 62).

Maar het kader, waarbinnen de auteur aandacht vraagt voor het werk van de Geest in Jezus, voert de lezer bij de belijdenis van Nicea vandaan. Merkwaardig genoeg!

Volgens Van **Veelen** deed Christus zijn wonderen niet vanwege het feit dat Hij Gods Zoon was, maar omdat de Heilige Geest Hem daartoe inspireerde en kracht gaf. Ik zou willen vragen: waren de tekens die Christus deed in geen geval manifestaties van zijn goddelijke macht? Hij sprak en het was er... Bleef Hij, die de ontlusterde gestalte van een dienstknecht aannam, geen goddelijke glans uitstralen voor de ogen van het geloof (Joh. 1 : 14)? Christus' menselijkheid krijgt in hoofdstuk 6 veel aandacht. Dat kan. Al is dit accent in een boek over Nicea wel opmerkelijk. En het werk van de Geest in Christus krijgt veel aandacht, en dat kan ook. Ik wil het sterker zeggen: dat is waardevol. Maar dit blijkt ten koste te gaan van de goddelijke natuur van Christus. Een citaat: 'Er loopt een **direkte** lijn van de Goddelijke Zoon die in de hemel troonde naar de mens Jezus van **Nazaret**. Maar die lijn bestaat niet uit de overdracht van een Goddelijke natuur bestaande uit Goddelijke eigenschappen. Die lijn ligt eerder in de heiligheid van Jezus, in zijn liefde voor het verlorene, in zijn eenheid met de Vader, zijn liefde tot de Vader en in de bereidheid het Goddelijk heilsplan langs de weg van vernedering en lijden uit te voeren' (p. 67). De belijdenis, dat de eeuwige Zoon van God bij zijn menswording **echt en eeuwig God is en blijft** (Zondag 14 HC), klinkt onvoldoende door. De schrijver zegt met de bewoordingen van het dogma van Chalcedon niet gelukkig te zijn. Daarin werd het onderscheid én de eenheid van de twee naturen in Christus onder woorden gebracht. De lezer blijft met een raadsel achter: hoe denkt de schrijver dan eigenlijk over de bewoordingen van Nicea, met name over het 'homo-ousios', speciaal in verband met de menswording van Christus?

Samenvattend: *Om het hart van het christelijk geloof* is een boek met body, maar met een zwak hart.

G. Gunnink

N.a.v.: A.G. Knevel (red.), *Om het hart van het christelijk geloof*, Theologische Verkenningen (nummer 13 in de serie Bijbel en Praktijk). Uitg. Kok/Voorhoeve/Evangelische Omroep, Kampen/Hilversum 1994. Omvang: 152 pagina's. Prijs: f 24,90.

Hervormd Pleidooi: Kerk en Historie

Over de diepere bedoelingen van het **Hervormd Pleidooi** lezen we in het **Gereformeerd Weekblad** van 24 juni een beschouwing van de opsteller, dr. W. Aalders:

De vraag dringt zich op: heeft de Kerk de aansluiting aan de tijd gemist? Heeft zij geen oog gehad voor de vragen van de moderne tijd?

Dat verwijt wordt vaak tot haar gericht, maar het kan niet juist zijn. Immers reeds sinds de zestiger jaren, toen de onkerkelijkheid fors toenam, kennen de protestantse Kerken een krachtige apostolaatsbeweging en komt in de Rooms-katholieke Kerk de **aggiornamento** van het Vaticanum II op gang. Echter, dertig jaren apostolaat en **aggiornamento** hebben het secularisatieproces en de ontkerkelijking niet kunnen stuiten. Zelfs is er reden om zich af te vragen, of de onkerkelijkheid er niet door is gestimuleerd. Hebben zij niet gewerkt als een proces van verlichting en emancipatie, waardoor het gezag van het ambt, de leer, de traditie is ondergraven en het geloof der gemeente zijn vastheid en zekerheid verloren heeft?

Na dertig jaar apostolaat en **aggiornamento** is 57 procent van de bevolking onkerkelijk geworden. Van de jongeren 70 procent!

Tegen die achtergrond moet het Samen op Weg-proces gezien worden. Het is een proces van drie noodlijdende, hulpbehoevende kerkelijke instituten, die bij elkaar steun zoeken. Drie invaliden, die een nooddak, een **abri**, maken om te schuilen: de **Verenigde Protestantse Kerk in Nederland**.

Tegen die achtergrond moet nu ook het **Hervormd Pleidooi** gezien worden.

(...)

Wij als opstellers en ondertekenaars van dit **Pleidooi** beseffen natuurlijk heel goed, dat na dertig jaren van apostolaat en **aggiornamento** talloos veel christenen zó vervreemd zijn van 'kerkelijk denken', dat zij nauwelijks beseffen wat wij daarmee bedoelen. Zij staan zó ver af van de Kerk als die geloofsgemeente die, hoe kort ook, in de eerste christen-eeuwen en in de tijd van de Hervorming een geestelijk en historische realiteit **geweest** is, dat wat wij ermee bedoelen voor hen theologische abacadabra is. Niettemin hebben wij gepoogd het hun **duidelijk** te maken. En binnen de grenzen van de Hervormde Kerk is dat ook niet zo moeilijk. Wij hebben immers zulk een rijke en kostbare historie en traditie achter ons! Wezenlijk méér dan de Roomse, laat staan dan welke Kerk ook in Nederland!

Die historie en traditie is zichtbaar in vele van onze kerkgebouwen, in onze oude kerkboeken, in onze belijdenissen en formulieren, in onze praalgraven en kerkhoven. Als de ziele luistert, spreekt dat alles een taai die leeft. Het is de taal van de kerkklokken op zondagmorgen.

Die stem uit het verleden zegt ons wat Kerk, wat geloof, wat religie is. En waar wij nu leven in een tijd, waarin de Godsdienst is vermaatschappelijkt, waarin het Heilige gemeenzaam is geworden en waarin de Kerk is gebureaucratiseerd, daar is het die stem van Kerk, geloof en traditie, die wij weer uit de vergetelheid tot leven willen trachten te brengen.

Nu zal ik u wat vertellen. Ik wist reeds van tevoren wat 'men' van het **Hervormd Pleidooi** zou zeggen: historische romantiek! In één van zijn latere geschriften heeft de grote historicus **Huizinga** de klacht geuit, dat in de geschiedwetenschap een proces gaande was, waarbij al het verhevene, het dramatische, het epische genivelleerd en vervlakt werd tot het ordinaire en sociale.

Ik meen dat hij gelijk had. Maar als er één terrein van de historie is dat onder die vervlakking en ontluistering heeft geleden, dan de Kerk!

Zeker is er veel ordinairs en triviaais in de kerkgeschiedenis, maar naar haar oorsprong en wezen bestaat de Kerk bij de gratie van het verhevene, het grote, het dramatische. Wat is verhevener, wat groter, wat dramatischer dan het Evangelie, dan God verschenen in het vlees, dan Gods afdaling in de geschiedenis, dan de Kerk als Gods bruggehoofd in de wereld!?

Wie voor dat grote, verhevene, dramatische en epische in de kerkgeschiedenis nog enig zintuig heeft, wie nog kerkelijk besef heeft (*sentire ecclesiam*, zoals de kerkvaders zeiden) – die kan zich van het **Hervormd Pleidooi** niet afmaken als een romantisch verhaal voor een kerkbode of een damesblad. Hij zal integendeel het **Pleidooi** verstaan als een wekroep om de Kerk en de Historie op het nauwst met elkaar te verbinden. De Kerk ais vrucht van de Historie, en de Historie als baarmoeder van de Kerk. Wie daar nog oog voor heeft of weer oog voor gekregen heeft, die is innerlijk immuun geworden voor de vloek van de secularisatie.

In de beschouwingen van dr. Aalders komen we **elementen** tegen die waardevol zijn. Maar tegelijkertijd staan ze in een merkwaardig kader, dat bevreemding opwekt. De Kerk vrucht van de Historie? De Historie baarmoeder van de Kerk? En die Historie met een hoofdletter maakt dat de historie met een kleine letter zo veelzeggend moet zijn voor de ziele die wil luisteren? Waar ligt de bijbelse fundering voor deze bespiegelingen?

G.J. van Middelkoop

Dick Mostert

Eenzame fakkeldragers

Jeugdpastoraat en praktijk

De communicatie tussen jongeren en ouderen is niet optimaal. Hoe pak je dat in de praktijk aan? De praktijk van t'ouder' opvoeder' en jongere' zijn Samen in een kerk. Hoe verder? Dit boekje geeft een nieuwe handreiking luisteren Begrijpen! Oefening! Zó de fakkel van het geloof doorgeven en brandend houden. Niet eenzaam blijven!

160 pag., paperback, f 16,75

Verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.

Postbus 25, 4460 AA GOES

tel. 01100 - 1550+

U T D E KERKEN

Beroepen te Almelo en te Leens: G. Treurniet Azn. te Waardhuizen; te Nijkerk (2e pred.plaats): G. Zomer Jzn. te Spakenburg-Zuid.

Aangenomen naar Nijkerk (2e pred.plaats): G. Zomer Jzn. te Spakenburg-Zuid; naar de Covenant Presbyterian Church van Orange (Californië): ds. R.A. Gleason, predikant van de Bethel Canadian Reformed Church te Toronto. De gemeente van Orange (Los Angeles) is een onafhankelijke presbyt. gemeente met 1600 leden. Adres van ds. Gleason vanaf 1 augustus: Covenant Presbyterian Church, 1855 Orange-Olive Road, Orange, California 92665, USA.

BEVESTIGING EN INTREDE

Ds. H.J.J. Feenstra van Berkel en Rodenrijs deed zondag 10 juli jl. intrede te Kampen, na te zijn bevestigd door ds. E. Hoogendoorn te Kampen. Nieuw adres: De la Sablonière 27,8261 JR Kampen, a (05202) 15021.

Kandidaat R.H. Knigge te Kampen deed zijn intrede in Vleuten-De Meern, na bevestigd te zijn tot predikant door zijn vader ds. H. Knigge, emerituspredikant van Indonesië, op 10 juli jl. Nieuw adres: Burg. van der Heidelaan 13,3451 ZR Vleuten, a (03407) 75334.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Haarlem * *Emerituspredikant*: J.C.V. Krijtenburg, Dissel 7,3902 GJ Veenendaal, r (08385) 16328 (p.19 en 119).

Wsselmuiden-Grafhorst * *Scriba*: G.W. Spanninga, Trekvaart 9,8271 AA IJsselmuiden a (05202) 16544, (p. 85).

VERENIGINGEN E.D.

Gereformeerde Studentenvereniging te Amsterdam 'Petrus Plancius'

Senaat: *praeses*: Henk Esselink; *abactis*: Rengener Rittersma; *fiscus*: Erik Bakker; *assessor*: Aline Korterink *Abactiaat*: R.C. Rittersma, Korte Meerhuizenstraat 1-3, r (020) 6620857 (p. 217).

PERSBERICHT

Landelijke herdenking Vrijmaking

Het comite van oud-voorzitters van Generale Synoden sinds de Vrijmaking kan meedelen, dat bij de Grote Kerk aan de Loolaan te Apeldoorn voldoende parkeergelegenheid is voor hen, die per auto naar Apeldoorn denken te komen om de landelijke herdenking van de Vrijmaking bij te wonen. Deze herdenking vindt plaats op 27 augustus a.s. Voor de treinreizigers staan bij het NS-station te Apeldoorn bussen klaar om de bezoekers naar het kerkgebouw en – na afloop – bij de kerk om weer terug naar het station te brengen. Mocht de grote kerk niet groot genoeg zijn om alle bezoekers te plaatsen, dan is er – op loopafstand – een tweede kerkgebouw beschikbaar. In een van de zalen van de Grote Kerk is er voor de liefhebbers gelegenheid voor de vergadering koffie en/of een broodje te nuttigen. Ook na afloop kan koffie worden geserveerd. Na de opening – die door wijlen de voorzitter van het co-

mité, ds. P. Lok zou worden verricht – zal het woord gevoerd worden door prof. J. Kamphuis over 'Vrijmaking' en door ds. M.J.C. Blok over 'Wederkeer'. De sluiting zal worden verzorgd door ds. J. Kok.

De samenzang staat onder leiding van de cantor Jannes Munneke en het monumentale orgel wordt bespeeld door Harm Hoeve. Op uitnodiging van het comite fungeert de heer Jac. van der Kolk als penningmeester. Voor wie nu reeds een gift wil sturen voor dekking van de kosten, is een afzonderlijk gironummer geopend: 31.36.560 t.n.v. Comite Herdenking Vrijmaking, Lijsterlaan 57, 3853 TB Ermelo. De vergadering vangt aan om 14.00 uur en eindigt om 17.00 uur.

Studiebijeenkomst 'Vertrouwenspersoon in de gezondheidszorg'

De Nederlandse Patiëntenvereniging (NPV), het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond (GMV), de Reformatorisch Maatschappelijke Unie (RMU) en 'Het Richtsnoer' organiseren samen een studiebijeenkomst over vertrouwenspersonen in de zorgsector. Dit naar aanleiding van de nieuwe regels inzake de euthanasieproblematiek. De bijeenkomst vindt plaats op D.V. vrijdag 16 september 1994 in 'De Reehorst' te Ede van 13.30 tot 21.00 uur.

Patienten, werkgevers en werknemers zijn van harte welkom op deze studiebijeenkomst 'Vertrouwenspersonen in de gezondheidszorg, (on)nodig?'.
Verdere informatie bij: dhr. J. Westert, adj. dir. GMV, a (08385) 218649.

STICHTING AFBOUW

De stichting *Afbouw* te Kampen stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste van promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Trimp (05202-14869),

B. Kamphuis (05202-26248) en

J.G. de Kimpe (05202-16384).

Giften, **die** fiscaal aftrekbaar **zijn**, worden graag ingewacht via bankrekeningno. 63.18.36.934.

ten name van Stichting Afbouw

p/a Hoefblad 4

8265 GM Kampen.

Postrekening van de Credit Lyonnais Bank te Kampen: 806552.